

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XIV (2016)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.14.23

Joanna Rosa

Dzieje wydawnicze przekładów twórczości Janoscha w Polsce

Uwagi wstępne

Niemieckojęzyczny pisarz Horst Eckert, czyli Janosch, znany jest przez młodych czytelników na całym świecie. Autor ma wprawdzie w dorobku kilka książek adresowanych do dorosłych, ale jego domeną jest literatura dziecięca. Według aktualnych danych, zaczerpniętych z katalogu Deutsche Nationalbibliothek¹, napisał ich ponad 300. Baza Index Translationum pod hasłem „Janosch” rejestruje 385 rekordów², wśród nich tłumaczenia na tak rzadkie języki, jak galicyjski czy plautdietsch³. Najliczniejszą grupę stanowią tłumaczenia na język hiszpański (87), francuski (48) oraz angielski (42). Talent Janoscha nie ogranicza się wyłącznie do literatury, gdyż prawie każdą swoją książkę dla dzieci ubarwia celnymi rysunkami, wzbogaconymi komentarzem.

W Polsce, mimo niewątpliwej sławy i popularności (ponad 30 tłumaczeń), jego postać do niedawna pozostawała właściwie nieznaną. Dopiero w marcu 2015 roku nakładem Wydawnictwa Znak wydano pierwszą polską, poświęconą temu pisarzowi biografię książkową o walorach naukowych (*Heretyk z familoka*)⁴. Autorka monografii, Angela Bajorek, poruszała już wcześniej temat twórczości Janoscha, co zaowocowało artykułami opublikowanymi w czasopiśmie „Guliwer”. W tymże piśmie, a także na łamach „Gazety Wyborczej”, „Tygodnika Powszechnego”, „Rzeczpospolitej”, „Życia Warszawy” i „Nowych Książek” dorobek artysty był uprzednio wielokrotnie omawiany i recenzowany⁵. Badaniem utworów Janoscha zajmowali się również

¹ <https://portal.dnb.de/> [dostęp 11.03.2015]

² <http://www.unesco.org/xtrans/> [dostęp 20.05.2016]

³ Język plautdietsch pochodzi od dolnopruskiego języka dolnoniemieckiego. Współcześnie używany jest przez około 400 tysięcy rosyjskich mennonitów, żyjących w krajach Ameryki Łacińskiej, Ameryki Południowej oraz w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Częściej uznawany za dialekt języka niemieckiego, [online] https://en.wikipedia.org/wiki/Plautdietsch_language [dostęp 25.09.2016].

⁴ A. Bajorek, *Heretyk z familoka: biografia Janoscha*, Kraków 2015.

⁵ A. Bajorek, E. Górbieł, *Podróże małe i duże. Motyw podróży w wybranych utworach Janoscha*, „Guliwer” 2008, nr 4, s. 68; A. Baluch, *Z drewnianą kaczką na kółkach*, „Guliwer” 2003, nr 4, s. 87; L. Błaszczuk, *Czy naprawdę ją znamy?*, „Guliwer” 2000, nr 3, s. 8; Ł. Grzymisław-

Jerzy Illg⁶, Joanna Olkusz⁷, Zbigniew Zielonka⁸, oraz Krzysztof Woźniakowski, ten ostatni opublikował w „Życiu Literackim” pierwszą recenzję *Cholonek*, który został wydany w Polsce w 1974 roku⁹. Oprócz wspomnianej wcześniej pozycji książkowej autorstwa Angeli Bajorek, tematykę prac Janoscha poruszali również Bernadeta Niesporek-Szamburska¹⁰, Grażyna Szewczyk¹¹ i Alicja Ungeheuer-Gołąb¹². Pomimo istnienia tak obszernej literatury dokumentującej twórczość Janoscha, licznych opracowań o utworach adresowanych zarówno do dorosłych, jak i do dzieci, nie powstała dotychczas praca, będąca próbą podsumowania wszystkich wydanych na polskim rynku księgarskim pozycji, która przybliżyłaby dzieje polskich edycji książkowych oraz dokumentów elektronicznych – tak znanego autora.

Powody te skłoniły autorkę niniejszego szkicu do zbadania tłumaczeń książek Janoscha, które wydano w latach 1974–2014. Artykuł ma przede wszystkim na celu precyzyjne i w miarę możliwości wyczerpujące przedstawienie polskich dzieł twórczości Janoscha. W pracy wykorzystano następujące źródła: *Pisarze niemieckojęzyczni XX wieku. Leksykon encyklopedyczny PWN*, pod redakcją Marka Zybury (Warszawa 1996), bibliografię zawartości czasopisma „Guliwer” za lata 1991–2002 i 2003–2010 w opracowaniu Jolanty Sładek i Magdaleny Tomeckiej¹³, *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, pod red. Barbary Tylickiej i Grzegorza Leszczyńskiego (Wrocław 2002), a także „Polską Bibliografię Literacką” wydaną w wersji papierowej oraz w wersji online za lata 1988–2000, dostępną na stronach internetowych Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Pracowni Bibliografii Bieżącej w Poznaniu¹⁴. Kolejnym źródłem były materiały zamieszczone w „Przewodniku Bibliograficznym” za lata 1974–2014, a także „Bibliografia Zawartości Czasopism” oraz bazy internetowe Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej oraz katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych Nukat.

ski, *Miś i Tygrysek w jednym żyli domu*, „Gazeta Wyborcza” 2004, nr 127, s. 14; K. Karwat, *Powroty Janoscha*, „Tygodnik Powszechny” 2005, nr 25, s. 16; J. Koprowski, *Polski blues Janoscha*, „Nowe Książki” 1994, nr 6, s. 51; K. Kubisiowska, *Kiedy Tygrysek popada w melancholię*, „Rzeczpospolita” 2004, nr 261, s. D6; G. Lewandowicz, *Cudze chwalicie...*, „Guliwer” 1993, nr 4, s. 27; Mikrut, *Małe zwierzątka*, „Guliwer” 2006, nr 4, s. 86–87; J. Olech, *Skoro to takie proste, to czemu takie rzadkie?*, „Gazeta Wyborcza” 2003, nr 272, s. 10–11. dod. Książki; M. Oramus, *Zadupie świata*, „Życie Warszawy” 1993, nr 296, dod. s. 5; J. Szlachta-Miształ, *Szczęśliwy, kto przeczyta Janoscha*, „Nowe Książki” 2015, nr 2, s. 86; M. Wysdak, *Rysownik i pisarz w jednej osobie czyli Janosch najślynniejszy autor literatury dziecięcej w Niemczech*, „Guliwer” 2004, nr 4, s. 21; D. Żmij-Zielińska, *Zwiczrzony ekran wspomnień*, „Nowe Książki” 1974, nr 17, s. 21–22.

⁶ J. Illg, *Cholonek czyli dobry Janosch ze Śląska. Przedmowa*, [w:] Janosch, *Cholonek, czyli dobry Pan Bóg z gliny*, przeł. L. Bielas, Kraków 2011, s. 5.

⁷ J. Olkusz, *Opowieści o Misiu i Tygrysku Janoscha jako aksjomatyczna i emocjonalna edukacja najmłodszych*, „Wychowanie w przedszkolu” 2008, nr 4, s. 22–26.

⁸ Z. Zielonka, *Z kogo, z czego się śmiejecie?*, „Opole” 1974, nr 11, s. 28–29.

⁹ K. Woźniakowski, *Sowizdrzał ze swastyką*, „Życie Literackie” 1974, nr 28, s. 10.

¹⁰ B. Niesporek-Szamburska, *Przekłady literatury dla dzieci i młodzieży – między przekazem wielokulturowym a zunifikowanym*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*, t. 2, red. K. Heska-Kwaśniewicz, Katowice 2009.

¹¹ G. Szewczyk, *Fenomen Cholonek. O tłumaczeniu powieści Janoscha na język polski*, [w:] *Obyczajowość a przekład*, pod red. Piotra Fasta, Katowice 1996.

¹² A. Ungeheuer-Gołąb, *Literackie inspiracje w rozwoju przedszkolaka*, Warszawa 2012.

¹³ J. Sładek, M. Tomecka, *Guliwer 1991–2002: bibliografia zawartości*, Katowice 2004; J. Sładek, M. Tomecka, *Guliwer 2003–2010: bibliografia zawartości*, Katowice 2012.

¹⁴ Polska Bibliografia Literacka, [online] <http://pbl.ibl.poznan.pl>, [dostęp 12.02.2015]

Bogatym źródłem informacji był katalog Deutsche Nationalbibliothek, ogromnie pomocny przy prezentowaniu prac Janoscha niewydanych dotychczas w Polsce. Wykorzystano również źródła prasowe, w których ukazywały się informacje, recenzje i wywiady z pisarzem. Warto dodać, że wiadomości zawarte w wymienionych bazach nie były kompletne. W toku prac nad bibliografią, autorce udało się bowiem dotrzeć do ośmiu edycji, których nie rejestrują żadne z wyliczonych źródeł. Sześć z nich znajduje się w zbiorach Biblioteki Publicznej w Zabrze, dwie w Bibliotece Publicznej w Szczecinie. Są to dodruki publikowanych wcześniej opowieści dla dzieci: *Ach, jak cudowna jest Panama* (dodruki z 2004 i 2005 roku), *Idziemy po skarb* (dodruki z 2004, 2005 i 2008 roku), *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś* (dodruk z 2005 roku), *Wielki bal dla Tygrysa* (dodruk z 2005 roku) oraz *Miś i Tygrysek chodzą po mieście* (dodruk z 2009 roku).

Prezentację uzyskanych wyników warto poprzedzić krótkim przypomnieniem sylwetki autora. Horst Eckert przyszedł na świat 11 marca 1931 roku w Porembe¹⁵, górniczej dzielnicy Zabrze, w tradycyjnej śląskiej rodzinie. Dzieciństwo upłynęło mu w typowym familoce. Jego wychowaniem zajmowała się głównie babcia, bowiem zarówno ojciec Jan, jak i matka Hildegarda nadużywali alkoholu. Był dzieckiem słabym i chorowitym. Do szkoły chodził niechętnie, a nauka szła mu opornie. Zrezygnował z dalszej edukacji już w wieku 13 lat i postanowił zostać ślusarzem. W roku 1945 rodzinę Eckertów wysiedlono do Niemiec. Zamieszkali w Oldenburgu w Dolnej Saksonii. Czternastolatek rozpoczął naukę w szkole zakładowej, gdzie poznawał tajniki kowalstwa i ślusarstwa. Podjął też pracę w fabryce tekstylnej, a później w tkalni dywanów. W szkole zakładowej uczył się m.in. rysowania wzorów, zdobywając w ten sposób wykształcenie zawodowe. Jako samodzielny projektant tkanin współpracował z firmą Niehues & Dütting¹⁶, ale wciąż nie przestawał marzyć o tym, by zostać rysownikiem. W roku 1953 wyjechał do Monachium i stał się wolnym słuchaczem tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych. Jak sam wielokrotnie powtarzał w wywiadach, zaledwie po kilku miesiącach musiał zrezygnować z dalszej edukacji z powodu „braku talentu”¹⁷. W latach 50. wyjechał do Francji, gdzie przez jakiś czas żył w środowisku paryskiej cyganerii. Ze swoich marzeń nie zrezygnował, pisał i rysował, publikował swoje teksty w niemieckich czasopismach, uzupełniał je własnymi rysunkami.

W roku 1970 Janosch wydał pierwszą książkę dla dorosłych *Cholonek oder der liebe Gott aus Lehm*, ale na międzynarodową sławę musiał czekać do roku 1978. Wówczas ukazała się *Och, wie schön ist Panama*, zwracając na siebie uwagę krytyków literatury¹⁸. W kolejnych latach pisarz publikował kolejne utwory przeznaczone dla dzieci, stając się w tej dziedzinie jednym z najpopularniejszych autorów. Pomimo wydawniczych sukcesów Eckert, źle czuł się w Niemczech. W roku 1980 schorowany pisarz postanowił radykalnie zmienić swoje życie. Spalił swoje rzeczy osobiste i z jedną walizką wyjechał na Teneryfę. Mieszka tam do chwili obecnej. Do rodzinnego Zabrze przyjechał dopiero w roku 1995. Swojego dawnego domu na ulicy Piekarskiej już nie zastał. Ocalało tylko kilka cegieł, uratowanych tuż przed wyburzeniem familoka i zabezpieczonych przez dziennikarza „Gazety Wyborczej” Bartosza

¹⁵ M. Wiatr, *Powrót Janoscha*, „Dialog” 2011, nr 97, s. 15.

¹⁶ A. Bajorek, *Heretyk...*, s. 112.

¹⁷ M. Wiatr, *Powrót...*, s. 69.

¹⁸ B. T. Wieliński, *Ballada o niegrzecznym Janoschu*, „Gazeta Wyborcza” 2005, nr 56, s. 17.

T. Wielińskiego. Cegły te dziś stanowią nagrodę redakcji katowickiej gazety dla „osobistości zasłużonych dla popularyzacji regionu i budowania śląskiej tożsamości”¹⁹.

Sam Janosch niechętnie przyjmuje hołdy i nagrody. Jedynym wyjątkiem jest Honorowe Obywatelstwo Zabrze, które przyjął z ogromną radością. Wśród innych wyróżnień przyznanych pisarzowi i ilustratorowi należy wymienić dyplom Highly Commended (przyznany przez IBBY w roku 1972), Nagrodę Literatury miasta Monachium, niemiecką Nagrodę Jugendbuchpreis, nagrodę na Biennale Ilustracji w Bratysławie i Niemiecką Nagrodę w Dziedzinie Literatury Młodzieżowej. W roku 1992 uhonorowano go Nagrodą Literacką im. Andreasa Gryphiusa, przyznawaną przez niemieckie Bractwo Artystyczne. Został także wyróżniony Federalnym Krzyżem Zasługi i Nagrodą Górnośląską – przyznawaną przez ziomkostwo śląskie. W 1999 roku otrzymał Śląską Nagrodę Kulturalną Kraju Związkowego Dolnej Saksonii oraz Order Manuela Amadora Guerrero, czyli najwyższe państwowe odznaczenie panamskie, oczywiście za książkę *Ach, jak cudowna jest Panama*. Wśród tych wielu nagród brakuje niestety, jak słusznie zauważyła Lidia Błaszczyk, Medalu im. Hansa Christiana Andersena, nazywanego też Małym Noblem²⁰.

Obecnie 85-letni Janosch pracuje tylko kilka miesięcy w roku, prezentuje swoje graficzne prace na licznych wystawach w Niemczech, a przez większość czasu wypoczywa. Podobno ma pomysły na 300 kolejnych opowieści. Nie wiadomo czy to do końca prawda, wszak pisarz znany jest z ogromnego poczucia humoru i fantazjowania, zwłaszcza jeśli chodzi o elementy z własnego życia.

Janosch mawia „sztuka ma uszczęśliwiać”. I uszczęśliwia zarówno najmłodszych, słuchających pięknych i mądrych opowiadań o przyjaźni Misia i Tygrysa, jak i dorosłych czytających *Cholonka*, wreszcie uszczęśliwia tych, którzy oglądają jego rysunki, grafiki, a nawet przedmioty użytkowe, które wykorzystują jego twórczość.

Twórczość dla dzieci

Horst Eckert to niemalże przedsiębiorca. Jego dorobek to przede wszystkim około 300 książek adresowanych do dzieci²¹, publikacje dla dorosłych czytelników, spektakle teatralne dla dzieci i dorosłych oraz grafiki i rysunki zdobiące jego prace. Jest ogromnie ceniony zarówno jako autor, jak i ilustrator, a jego książki tłumaczone na kilkadziesiąt języków biją rekordy popularności. Bohaterowie tych opowieści zostają bohaterami komiksów, filmów animowanych i produkowanych na masową skalę zabawek i gadżetów. Marka „Janosch” staje się z roku na rok coraz bardziej rozpoznawalna.

A wszystko zaczęło się od ukochanego rysowania. Szukając swego miejsca w życiu, Eckert powracał do niespełnionych młodzieńczych marzeń o byciu artystą-rysownikiem. Przed jego oczyma przewijały się, niczym filmowa taśma, obrazy zapamiętane z dzieciństwa: śląski krajobraz, rodzinny dom w ukochanym Zabrzu, z troszczącą się o wszystkich babcią, ale także straszne opowieści matki o diable, karze i srogim Bogu. Swój świat chciał widzieć inaczej. Miał być spokojny, szczęśliwy i pełen przyjaciół. Musiał stworzyć go sam, zaczął więc rysować, a swoje obrazki

¹⁹ M. Wiatr, *Powrót...*, s. 19.

²⁰ L. Błaszczyk, *Czy...*, s. 8.

²¹ J. Illg, *Dobry Janosch ze Śląska*, „Polityka” 2011, nr 41, s. 86.

uzupełniał prostymi tekstami dla dzieci. Nie były skomplikowane z jednej przyczyny, Horst nie był, niestety, człowiekiem wykształconym, a jego niemiecki był bardzo ubogi. Pisanie ułatwiała mu olbrzymia fantazja, którą wyróżniał się już w dzieciństwie. Początki były bardzo trudne, a z rysowania i pisania nie sposób było wyżyć. Dopiero w roku 1960 w monachijskim wydawnictwie Georg-Lentz-Verlag udało mu się wydać pierwszą książkę dla dzieci *Die Geschichte von Valek dem Pferd*, ale jej publikacja przeszła bez wielkiego echa. Następne lata nie przyniosły żadnego przełomu. Wprawdzie ukazywały się dalsze utwory Janoscha, jednak ich nakłady nie były wysokie. Książki nie sprzedawały się dobrze, a uzyskane honoraria zapewne nie mogły w pełni zadowolić twórcy.

Nadszedł rok 1978, a wraz z nim największy dotychczas sukces pisarza. W wydawnictwie Beltz und Gelberg ukazała się opowieść *Oh, wie schön ist Panama*, która podbiła serca czytelników, dając początek całej serii książek o Misiu i Tygrysku. Od czasu wydania książki o poszukiwaniu Panamy na autora zaczął spływać splendor i liczne nagrody, a on publikował kolejne utwory, które ugruntowały rosnącą pozycję pisarza. Książki były tłumaczone na wiele języków i wydawane na całym świecie w olbrzymich nakładach, a gaże płacone Janoschowi znacznie wzrosły. Oczywiście, nie sposób wymienić wszystkich jego książek dla dzieci, bo jest ich kilkadziesiąt, a samych tylko wydań z serii o Tygrysku i Misiu około 120–150. Pozostaje tylko żywić nadzieję, że i polscy czytelnicy będą mogli w pełni cieszyć się janoschowym humorem i mądrością, podobnie jak ich rówieśnicy na całym świecie.

Twórczość literacka dla dorosłych

Po dziesięciu latach tworzenia dziecięcych opowieści Janosch napisał swoją pierwszą książkę dla dorosłych, która ukazała zupełnie inne oblicze autora, zachwyciła krytyków i przyniosła autorowi nagrodę Miasta Monachium oraz pochwałę François Bondy'ego, który określił pisarza mianem „najbardziej niedocenionego artysty niemieckiego”²². Powieść *Cholonek oder der liebe Gott aus Lehm*, doczekała się w samych tylko Niemczech sześciu wydań książkowych. *Cholonek...* powieść przesycona wątkami autobiograficznymi, powstała z tęsknoty za krajem dzieciństwa, dziadkami, bliską sercu atmosferą familoka. Akcję powieści umiejscowił autor w tak dobrze sobie znanej dzielnicy Zabrze, zaś pierwowzorami jego bohaterów były osoby z najbliższej rodziny i sąsiedztwa. Z przymrużeniem oka ujawniał wszystkie ich wady, zwyczaje i słabości. To Śląsk, jaki zapamiętał, za którym tęsknił. Śląsk, którego już nie ma... Na podstawie *Cholonka...* powstały adaptacje teatralne w Niemczech oraz w Polsce. Katowicki Teatr Korez od ponad dziesięciu już lat gra spektakle przy pełnej widowni i aplauzie widzów²³. Na kolejną powieść dla dorosłych przyszło czekać wielbicielom Janoscha aż pięć lat. Wtedy to ukazała się powieść *Sacharin im Salat* wznawiana potem kolejno w latach 1977, 1989, 1993 i 1996. Utwór *Sandstrand* z czterema ilustracjami autora ukazał się w roku 1979 dzięki wydawnictwu Beltz.

Po dwunastoletniej przerwie Janosch napisał kolejną książkę dla dorosłych czytelników. Był nią *Polski Blues* wydany w 1991 roku przez Goldmann Verlag

²² J. Illg, *Dobry...*, s. 87.

²³ *Ibidem*, s. 86.

z Monachium, najczęściej wznawiana w Niemczech książka Janoscha dla dorosłych. Pisząc powieść, zapewne czerpał z własnych doświadczeń, kiedy jako młody człowiek próbował w latach 50. swoich sił artystycznych w monachijskiej Akademii Sztuk Pięknych, a później bawił wśród cyganerii i muzyków jazzowych w stolicy Francji²⁴. Czytając *Polski blues*, odbywamy nostalgiczną podróż w czasie i doznajemy zderzenia z siermiężną Polską. Już rok później ukazała się kolejna propozycja pisarza skierowana do odbiorców dorosłych, wydana w monachijskim wydawnictwie Wilhelm Goldmann Verlag powieść *Schäbels Frau*.

W teście oficynie w 1994 roku Janosch wydał powieść *Von dem Glück Hrdlak gekannt zu haben*, w której ponownie powrócił do górniczego środowiska lat 30. Niestety, książka nie dorównuje mistrzostwu *Cholonka...* Przenosi nas wprawdzie ponownie w świat Śląska, lecz pozbawiona jest tej ogromnej dawki humoru, jakim promieniował *Cholonek...*

W tym samym roku wydawnictwo Merlin Verlag Andreas Meyer w Gifkendorfie opublikowało *Von dem Glück, als Herr Janosch überlebt zu haben*, autobiografię pisarza, która zawierała również zapis rozmowy, jaką z Janoschem przeprowadził fikcyjny polski dziennikarz Jan Skral, w osobę którego dowcipnie wcielił się sam autor. Trzy lata później w monachijskim wydawnictwie Goldmann Verlag wydano powieść *Gastmahl auf Gomera*, zawierającą wątki autobiograficzne.

W roku 2008, dzięki wydawnictwu Merlin, ukazała się kolejna bardzo osobista książka Janoscha zatytułowana *Leben & Kunst*, w której pisarz udzielał wywiadu trzem fikcyjnym osobom, stając się w ten sposób autorem osobiwej i szczególnej autobiografii, zaś w 1994 roku wydał w wydawnictwie Goldmann monodram *Zurück nach Uskow oder Der Hund von Cuernavaca oder Eine Spur von Gott*, stanowiący rodzaj rozrachunku z własnym życiem, klerem i Kościołem katolickim. Nietrudno zauważyć element autobiografii Janoscha, który nigdy nie ukrywał swego ogromnie krytycznego stosunku do Kościoła, czy wprost niechęci wyniesionej prawdopodobnie jeszcze z dzieciństwa. W 1990 roku nakładem wydawnictwa Merlin-Verlag ukazał się niewielkich rozmiarów poradnik, napisany oraz ilustrowany przez Janoscha, zatytułowany *Die Kunst der bäuerlichen Liebe 1. Teil*.

Janosch – ilustrator

Nie byłoby zapewne Janoscha, gdyby nie jego rysunki. To dzięki nim zaczął współpracować z wydawcami, dzięki nim zaczął publikować, wreszcie dzięki nim mógł dopisać płynące z serca teksty i wydać je. W roku 1979 w wydawnictwie Westermann ukazała się ilustrowana przez Janoscha antologia *Bilder und Geschichten für Kinder*. W 1981 roku wydawnictwo Beltz & Gelberg opublikowało wielokrotnie potem wznawianą książkę *Das Leben der Tiere*, w której Janosch opisał oraz zilustrował życie zwierząt. Nakładem wydawnictwa Mosaik ukazała się w 2000 roku książka autorstwa Cornellii Nitsch *Dr. Mama*. Był to rodzaj domowego poradnika medycznego z ilustracjami zdobiącymi kolejne strony książki w wykonaniu Janoscha. W 2006 roku z okazji jubileuszu 60-lecia UNICEF-u ukazała się wydana przez

²⁴ J. Illg, *Janosch...*, s. 11.

wydawnictwo Heyne *Gibt es hitzefrei in Afrika? So leben die Kinder dieser Welt*. Pisarz podjął się zilustrowania tej książki wspólnie z Sabine Christiansen.

Rysunki Janoscha są także wykorzystywane do celów dydaktycznych i edukacyjnych w szkołach i przedszkolach. Tylko w 2014 roku wydano zestawy zawierające między innymi karty przeznaczone do kolorowania kredkami lub akwarelami i puzzle z obrazkami postaci janoschowych bohaterów do samodzielnego układania. Wydano także piękne kalendarze rodzinne ilustrowane rysunkami artysty. Oczywiście byłoby dużym uproszczeniem stwierdzenie, że ilustrował jedynie z myślą o dzieciach. Koneserzy cenią ogromnie jego prace adresowane do dorosłych, jak np. ilustracje do Starego Testamentu, które są najlepszym chyba dowodem, na jego antyklerykalne poglądy i krytyczny stosunek do instytucji Kościoła.

Prace Janoscha gościły na licznych wystawach. Doczekał się także wystawy na rodzinnym Śląsku. W katowickim Górnośląskim Centrum Kultury miała bowiem miejsce, poprzedzona uroczystym wernisażem, wystawa zatytułowana *Janosch. Pierwsze książki dla dzieci (1960–1975)*, której pokłosem było wydanie książki pod tym właśnie tytułem²⁵. Zainteresowanie jego twórczością pozaliteracką nie słabnie. W samym tylko 2015 roku zaplanowano wystawy prac Janoscha w Menger Kirchner Tower Museum Society w Mengerskirchen, Galerii Kunsthaus Frenzel w Heroldstatt, Galerii Grieshaber w Tübingen, Galerii Bode w Norymberdze czy w Galerii Kunsthandlung in der Marktstraße – Inh. Jan Löser w Erfurcie²⁶.

Polskie edycje dla dorosłych

W Polsce na pierwszą książkę dla dorosłych trzeba było czekać aż do roku 1974. W katowickim Wydawnictwie Śląsk w nakładzie 20 tysięcy egzemplarzy²⁷ ukazał się wówczas *Cholonek, czyli dobry Pan Bóg z gliny* (oryg. *Cholonek oder der liebe Gott aus Lehm*). Niestety, powieść w tłumaczeniu Leona Bielasa i z rysunkami Andrzeja Czeczota, wydano, w nieco okrojonej przez cenzurę wersji.

Krzysztof Woźniakowski pisał w 1974 roku:

Najlepsze określenie gatunku prozy Janoscha to gawęda. Amorficzna, powolna, nawet rozwlekła, z przelewającymi się dygresjami. Jedna opowieść rodzi drugą, jedno skojarzenie inne, ale wszystko związane ściśle z opisywanym środowiskiem²⁸.

Książka cieszyła się ogromnym powodzeniem. W 1990 roku Wydawnictwo Śląsk wznowiło tytuł w tej samej szacie graficznej i tłumaczeniu. Jedyne różnice wynikały z mniejszej objętości, spowodowanej nieco większym formatem książki, oraz zamieszczeniem na okładce nazwy wydawnictwa i umieszczeniem nazwiska autora bezpośrednio pod tytułem. Ciekawostką jest to, że książkę wydano w nakładzie

²⁵ *Janosch w Polsce: pierwsze książki dla dzieci (1960–1975) = Janosch in Polen: die ersten Kinderbücher (1960–1975)* / [tł. Joanna Bzdok, Elke Tyczyńska; Górnośląskie Centrum Kultury w Katowicach]. Górnośląskie Centrum Kultury, Katowice 2003, [online] <http://www.ultramaryna.pl/wydarzenie.php?id=2396> [dostęp 03.03.2015]

²⁶ <http://www.janosch-kunst.de/ausstellungen> [dostęp 03.03.2015]

²⁷ M. Smolorz, *Ślązacy kopulują, władza się cieszy*, „Gazeta Wyborcza” 2011, nr 224, s. 16.

²⁸ K. Woźniakowski, *Sowizdrzał ze swastyką*, „Życie Literackie” 1974, nr 28, s. 10.

19700 + 300 egzemplarzy, w tym 4000 egzemplarzy w twardej oprawie bibliotecznej Wydawnictwa „Książnica”.

W roku 1993 dzięki wydawnictwu Limbus z Bydgoszczy w wydawniczej serii „Gry z Wyobraźnią” ukazał się *Polski blues* (oryg. *Polski blues*) przetłumaczony przez Jacka Mularskiego, utwór na wskroś inny od wcześniej zaproponowanego polskim czytelnikom. Powieść, będąca sentymentalną podróżą kilku przyjaciół po polskiej prowincji, cieszyła się ogromnym powodzeniem wśród niemieckiej Polonii. W Polsce nie zdobyła, niestety, takiej popularności jak wcześniej wydany *Cholonek...* Polacy mieszkający wówczas w Niemczech uważali książkę za kultową, tymczasem jednak Marek Oramus pisze:

Z tego, co wiem, polska emigracja w Niemczech nie czyta nic, a kultowością obdarza raczej tamtejszą jednostkę monetarną. Janoscha zna pewnie tak jak i my, to znaczy w stopniu śladowym²⁹.

Bohaterowie powieści zachwycali się obrazem Polski, z jakim się zderzyli. Czytający chyba mniej. Wszak ten obraz, portret rodzinnego kraju, nie był wcale pochlebny. Daleki od promowanego go na Zachodzie. Można odnieść wrażenie, że autorowi wcale nie zależało na upiększaniu rzeczywistości, a może wręcz przeciwnie.

W roku 2011 *Cholonek...* doczekał się trzeciego wydania, tym razem w krakowskim Społecznym Instytucie Wydawniczym Znak. Wprowadzie również w tłumaczeniu Leona Bielasa, ale z rysunkami Ewy Sataleckiej, która zaprojektowała także okładkę książki. Tym razem format książki również był nieco większy, a objętość nie przekroczyła 250 stron. Było to pierwsze wydanie tej powieści w pełnej wersji, uzupełnionej o półtorastronicowy fragment, zawierający epizody dotyczące wyzwolenia Śląska i brutalnego zachowania żołnierzy zwycięskiej, radzieckiej armii, którzy masowo gwałcili kobiety. Usunięte wcześniej przez cenzurę fragmenty powieści przełożyła tłumaczka janoschowych książek dla dzieci – Emilia Bielicka. Dodatkową atrakcją tego wydania są fotografie starego Zabrza z lat 20. ubiegłego wieku, pochodzące ze zbiorów Muzeum Miejskiego w Zabrzu i nieistniejącej już ulicy Piekarskiej, przy której stał familonk Janoscha – zdjęcie autorstwa ilustratorki Ewy Sataleckiej.

Trzy lata później, w sierpniu 2014 roku, dwadzieścia lat po pierwszej niemieckiej publikacji³⁰ to samo wydawnictwo pokusiło się o wydanie kolejnej powieści Janoscha adresowanej do dorosłych odbiorców. Była to książka *Szczęśliwy, kto poznał Hrdlaka* (oryg. *Von dem Glück, Hrdlak gekannt zu haben*) w tłumaczeniu Emilii Bielickiej i opracowaniu typograficznym Ewy Sataleckiej. Edytorsko powieść ta jest bardzo zbliżona do wydanego wcześniej *Cholonka...* z niemalże identycznym kolorem czcionki. Ogromne jest również podobieństwo występujących w utworze postaci. Kolejna janoschowa powieść przybliży czytelnikowi codzienne życie ówczesnych mieszkańców Górnego Śląska, ich pracę, kuchnię i zwyczaje. Podważa natomiast powszechną opinię, jaką zazwyczaj mamy, na temat stosunku Ślązaków do przedstawicieli najstarszego pokolenia.

Szlachta-Misztal stwierdza, że obie książki Janoscha (*Cholonek...* i *Szczęśliwy...*) temu przeczą:

²⁹ M. Oramus, *Zadupie...*, s. 5.

³⁰ K. Pachelska, *Nowa książka Janoscha o Śląsku*, „Dziennik Zachodni” 2014, nr 199, s. 14.

Nie widać tam zgodnej wielopokoleniowej rodziny. To rodzina, w której członkowie dążą do osobistych zysków, każdy stara się uszczknąć jak najwięcej dla siebie³¹.

Czyżby zatem Janosch sprzeciwił się dotychczasowemu obrazowi Ślązaków? Kolejny raz odważył się pokazać to, co może nie jest miłe i wygodne, ale prawdziwe.

Drugiego *Cholonka* Janosch niestety już nie napisze, sam zresztą powiedział: „specjalnie na końcu uśmierciłem bohatera książki, żeby nie musieć pisać dalszego ciągu”. Zdradził jednak, że chce napisać powieść *Ach, jak piękne jest Zabrze*, nawiązującą do jego kultowej już książki dla dzieci³². Oczywiście, znając charakter Janoscha i jego specyficzne poczucie humoru, zwłaszcza w stosunku do przepytujących go dziennikarzy, należy tę deklarację przyjąć raczej z przymrużeniem oka, choć szkoda.

Polskie edycje dla dzieci

Rok 1992 był bardzo szczęśliwy dla najmłodszych polskich czytelników. Wówczas, czternaście lat od pierwszego niemieckiego wydania, ukazała się w polskich księgarniach legendarna już i obsypana nagrodami *Ach, jak piękna jest Panama* (oryg. *Oh, wie schön ist Panama*), którą wydało ówczesne wydawnictwo Znak-Signum. Książkę w tłumaczeniu Emilii Bieleckiej wydano przy współudziale Ośrodka Telewizyjnego w Katowicach, a drukowano poza granicami kraju, w Słowenii. Na odwrocie strony tytułowej widnieje również informacja, że autorem okładkowej ilustracji (oczywiście przy wykorzystaniu rysunku Janoscha) jest Erich Gebhardt, zaś u dołu szafirowej okładki znajduje się znamieny napis: „Ulubieńcy dzieci całego świata po raz pierwszy w Polsce”. Opowieść o podróży do pachnącej bananami Panamy, zataczającej koło i kończącej się właściwie w punkcie, w którym się rozpoczęła, zachwycała czytelników. Pierwsze lata XXI wieku przyniosły edycję kilku opowieści Janoscha. Po jedenastu latach (2003) już samodzielnie w wydawnictwie Znak ukazało się drugie wydanie opowieści o Panamie. W odróżnieniu od wydania pierwszego, książka miała inny kolor okładki i inną na niej ilustrację. Książkę wydano w ramach serii „Kanon Książek dla Dzieci i Młodzieży”.

Wydanie drugiej już pozycji autora dla polskich dzieci dwadzieścia cztery lata po jej opublikowaniu było również zasługą wydawnictwa Znak. W roku 2003 w przekładzie Emilii Bielickiej ukazała się opowieść *Idziemy po skarb* (oryg. *Komm, wir finden einen Schatz*). W tym samym roku w oficynie Znak wydano książkę *Poczta dla Tygrysa* (oryg. *Post für den Tiger*). Sympatyczna opowieść o problemach z komunikacją grupy przyjaciół ukazała się na polskim rynku księgarskim w dwadzieścia trzy lata po swojej premierze.

Rok później (2004) polskie dzieci mogły cieszyć się kolejnymi przekładami Janoscha, zaczęły się również ukazywać dodruki wcześniejszych utworów autora, które cieszyły się ogromnym zainteresowaniem. Oprócz dodruku pierwszego wydania książki *Ach, jak cudowna jest Panama*, ukazał się również dodruk *Idziemy po skarb*. W tymże roku wydano, opublikowaną siedemnaście lat wcześniej, pozycję *Dzień dobry, Świnko* (oryg. *Guten Tag, kleines Schweinchen*). Stanowiła ona następną

³¹ Ibidem, s. 87.

³² D. Smolorz, *Panama leży nad Czarnawką*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 16.

propozycję dla dzieci z cyklu misiowych przygód. Książkę tradycyjnie już przełożyła Emilia Bielicka, a wydał, podobnie jak poprzednie, krakowski Znak. Opublikowany w Polsce dopiero 24 maja 2004 roku³³ utwór *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś* (oryg. *Ich mach dich gesund, sagte der Bär*) przypominał dzieciom kolejne przygody dwójki bohaterów. Było w tej pięknej opowieści wszystko to, czego dzieci oczekują w lekturach adresowanych do nich. „Mądrość, przygoda, lekkie wzruszenie i humor, czego chcesz więcej?”³⁴. Kolejną książką, wydaną w 2004 roku w polskiej wersji językowej był *Wielki bal dla Tygryśka* (oryg. *Riesenparty für den Tiger*).

Rok 2005 obfitował w kolejne wydania janoschowych opowieści. Ukazały się aż cztery dodruki *Ach, jak cudowna jest Panama*, *Idziemy po skarb*, *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś* oraz *Wielki bal dla Tygryśka*. Swoją premierę na polskim rynku miały natomiast: *Miś i Tygrysek chodzą po mieście* (oryg. *Tiger und Bär im Straßenverkehr*) oraz *Tygrysek musi mieć rower* (oryg. *Der kleine Tiger braucht ein Fahrrad*). W tym samym roku wydawnictwo Znak wydało również, dwadzieścia lat po premierze, nieco nietypową książeczkę *Wszystkie moje kaczkę od A do Z* (oryg. *Alle meine Enten von A bis Z*) oraz nową, bo opublikowaną dopiero rok wcześniej, opowieść *Wujek Puszkina, dobry niedźwiedź* (oryg. *Onkel Puschkin guter Bär*).

Począwszy od roku 2006 stopniowo zmniejszała się liczba wydawanych książek Janoscha. W przeddzień kalendarzowej wiosny zawitała do księgarń *Tygryśkowa szkoła* (oryg. *Kleine Tigerschule*). W połowie maja tegoż roku swoją premierę, jedenaście lat po ukazaniu się w niemieckim wydawnictwie Diogenes, miała kolejna książka Janoscha zatytułowana *Świerszczyk, muzykant i kret* (oryg. *Die Fiedelgrille und der Maulwurf*). Podsumowaniem roku była wydana w październiku opowieść *Żabi król* (oryg. *Der Froschkönig*).

Rok następny okazał się nader skromny. Krakowski Znak wydał tylko jedną książkę Janoscha. Była nią opublikowana po raz pierwszy w 1995 roku, przez monachijską oficynę Mosaik-Verlag, prawie stustronicowa opowieść *A w Wigilię przyjdzie niedźwiedź* (oryg. *Morgen kommt der Weihnachtsbär*). Za tę książkę nagrodę Dużego Donga otrzymał w roku 2007 jej wydawca. Jest to nagroda Polskiej Sekcji IBBY przyznawana za twórczość dla dzieci i młodzieży.

Rok 2008 przyniósł trzeci już dodruk opowieści *Idziemy po skarb* oraz drugi *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś*, zaś w marcu tegoż roku po raz pierwszy wydano w Polsce, znany i czytany na świecie, *Wielki atlas małego Tygryśka* (oryg. *Großer Kleiner-Tiger-Atlas*). Kolejne opowieści o przygodach przyjaciół Tygryśka i Misia wydane zostały przez Wydawnictwo Znak w roku 2009. Były to mająca swoją premierę w roku 2006 *Na pociechę coś pysznego* (oryg. *Bei Leibesummer Apfelmus*) oraz *Słownik obrazkowy Misia i Tygryśka* (oryg. *Janoschs Tausend-Bilder-Lexikon*). W tym samym roku dodrukowano jeszcze sztandarową książkę Janoscha *Ach, jak cudowna jest Panama* i nieco mniej popularną, choć równie pouczającą *Miś i Tygrysek chodzą po mieście*.

W następnych latach ukazywały się jedynie pojedyncze edycje lub wznowienia. W roku 2010 Znak kolejny raz wydał opowieść *Poczta dla Tygryśka*. W 2011 roku opublikowano *Ach, jak cudowna jest Panama* przełożoną oczywiście przez Emilię Bielicką. Znalazły się w niej chyba najlepsze historie o sympatycznych zwierzakach,

³³ Dostępny on-line <http://www.wydawnictwoznak.pl/autor/Janosch/1697> [dostęp 12.03.2015]

³⁴ Ibidem.

a więc zarówno *Ach, jak cudowna jest Panama*, jak i *Idziemy po skarb*, *Poczta dla Tygryska*, *Ja ciebie wyleczę*, *powiedział Miś*, *Dzień dobry, Świnko* oraz *Wielki bal dla Tygryska*. Rok 2012 przyniósł tylko jedną książkę Janoscha, była nią *Wigilia Misia i Tygryska*, drugie wydanie pozycji opublikowanej już pięć lat wcześniej, lecz pod nieco innym tytułem, a mianowicie *A w Wigilię przyjdzie niedźwiedź*.

Po pięćdziesięciu latach od pierwszego niemieckiego wydania, w roku 2013 ukazała się w Polsce książka *Auto Ferdynand* (oryg. *Das Auto hier heißt Ferdinand*). Pozycja wyjątkowa także z racji wydawnictwa, bowiem nie ukazała się w krakowskim Znaku, jak dotychczasowe opowieści Janoscha, ale we wrocławskiej oficynie Format. Przetłumaczyli ją Dorota Hartwich, Ewa Kozyra-Pawlak oraz Piotr Mras. Niewielkich rozmiarów, bo licząca zaledwie kilka kartonowych stron książeczka opowiadała wierszem historię małego, upartego autka, które postanowiło za wszelką cenę wjechać na sam szczyt góry. Zmierzyć się z czymś, co wydaje się nie do przewyciężenia, walczyć do końca. Małe dzieci mogły utożsamiać się z niewielkim autkiem i z jego przygody czerpać ufnosć w to, że tak naprawdę nie ma rzeczy niemożliwych do osiągnięcia. Trzeba tylko gorąco w to wierzyć i nigdy nie rezygnować.

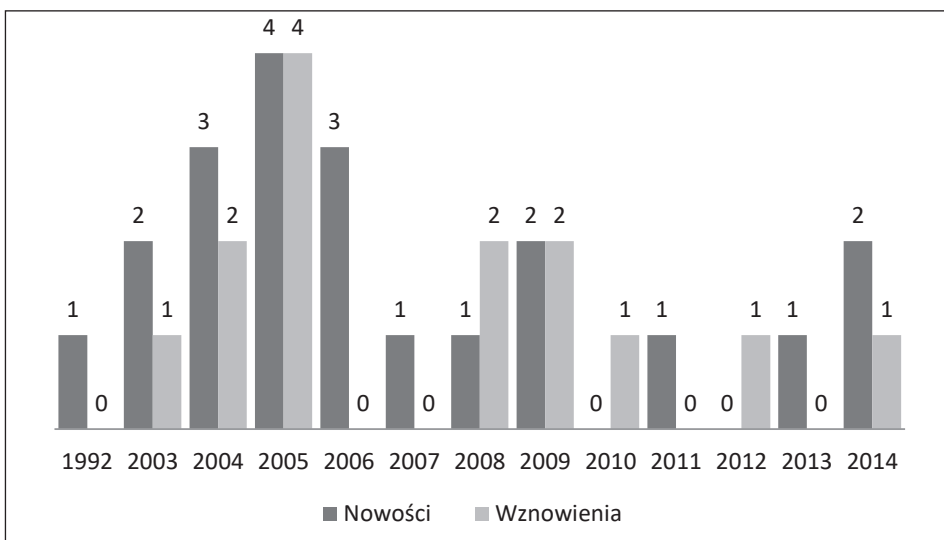
Rok 2014 zapisał się złotymi zgłoskami w historii polskich edycji janoschowych opowieści dla dzieci. Tradycyjnie już w krakowskiej oficynie wydawniczej ukazały się aż trzy książki, ponadto będące wydaniem zbiorowymi, zawierającymi wydawane już wcześniej utwory. Tak więc do młodych czytelników trafiło kilkanaście opowiadań. Charakterystyczną cechą tych trzech wydawnictw był nieco mniejszy niż dotychczas i bardziej poręczny, od wydawanych wcześniej książek Janoscha, format oraz nieco cieńsza okładka o przyjaznych, zaokrąglonych rogach. W książce *Miś i Tygrysek idą do szkoły* znalazło się pięć opowieści w tłumaczeniu Emilii Bielickiej: *Tygryskowa szkoła*, *Tygrysek musi mieć rower*, *Na pociechę coś pysznego*, *Miś i Tygrysek chodzą po mieście* oraz *Słownik obrazkowy Misia i Tygryska*, który na język polski przełożyła Anna Kotarba. Kolejna z pozycji opublikowanych w roku 2014 to *Miś, Tygrysek i nowi przyjaciele*. Zawarto w niej, wydaną dziewięć lat wcześniej, opowieść *Wujek Puszkina, dobry niedźwiedź* oraz nieznaną dotychczas polskiemu czytelnikowi utwór *Mały zajączek wielkim bohaterem*. Trzecią książką była *Panama*. Było to wznowienie pozycji wydanej w tymże wydawnictwie w roku 2011, tym razem bez nieco mylącego podtytułu „Wszystkie opowieści o Misiu i Tygrysku”, bowiem było ich zaledwie sześć.

Utwory dla dzieci ukazywały się również w postaci książek mówionych. W 2004 roku w formie dokumentu dźwiękowego wydano opowieści *Ach, jak cudowna jest Panama*. Na płycie CD oprócz utworu tytułowego znalazły się też *Idziemy po skarb* i *Poczta dla Tygryska*. W tym samym roku dzięki staraniom Zakładu Nagrań i Wydawnictw Związku Niewidomych ukazała się kasetka dźwiękowa z trzema opowieściami Janoscha. Tytułowej *Poczcie dla Tygryska* towarzyszyły utwory *Ach, jak cudowna jest Panama* oraz *Idziemy po skarb*. Opowiadania w tłumaczeniu Emilii Bielickiej czytała Hanna Kinder-Kiss. To samo wydawnictwo rok później (2005) wydało kolejną kasetę dźwiękową przeznaczoną głównie dla dzieci, które ze względów zdrowotnych nie mogły samodzielnie czytać. Kasetka wydana pod tytułem *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś* zawierała również dwa inne opowiadania: *Wielki bal dla Tygryska* i *Dzień dobry Świnko*.

Polskie edycje ilustrowane przez Janoscha

Nie można zapominać o tym, że Janosch to przede wszystkim rysownik. Sam wielokrotnie opowiadał, że pisać zaczął przez przypadek, tworząc treści do swoich rysunków. Teksty proste, jak owe kreski. Proste dlatego, by jak najłatwiej dotarły do dziecięcych serc. Na polskim rynku księgarskim oprócz ilustrowanych przez pisarza własnych utworów nie znajdziemy wielu innych pozycji. W roku 2003 dzięki Górnośląskiemu Centrum Kultury w Katowicach ukazała się wspomniana wcześniej dwujęzyczna książka *Janosch w Polsce. Pierwsze książki dla dzieci (1960–1975) = Janosch in Polen. Die ersten Kinderbücher (1960–1975)* w tłumaczeniu Joanny Bzdok i Elke Tyczyńskiej. Publikacja dofinansowana z budżetu federalnego Niemiec, stanowiła swoistą dokumentację wystawy przygotowanej przez Piotra Mrasa, która miała miejsce w tymże roku w katowickiej galerii. Osiem lat później (2011) ukazała się w Polsce publikacja – poradnik medyczny dla rodziców z ilustracjami Janoscha, pokolorowanymi przez Petrę Dorkenwald. Praca autorstwa Corneli Nitsch, w tłumaczeniu Beaty Kamińskiej, zatytułowana *Doktor Mama* została wydana przez Wydawnictwo Publicat dwa lata po niemieckim debiucie.

Jerzy Illg w 1992 roku martwił się tym, czy zapanuje w Polsce „moda na Janoscha”³⁵. Pisał: „Jest rzeczą prawdziwie zdumiewającą, że tak sławny i zarazem przyznający się do swoich związków z Polską pisarz jest zupełnie nieznany w rodzinnym kraju”³⁶. Ponad dwie dekady później możemy już być o to spokojni. Książki Eckerta są znane i czytane chyba w każdym przedszkolu i domu, a mali czytelnicy zarażają miłością do „tygryskowych” przygód swoich rodziców i dziadków. Pozostaje jeszcze tylko gorąco wierzyć, że polscy wydawcy nie poprzestaną na dotychczasowym

Wyk. 1. Polskie edycje dla dzieci w latach 199–2014

Opracowanie własne.

³⁵ J. Illg, *Janosch – Ślęzak z Teneryfy*, „Gazeta Wyborcza” 1992, nr 172, s. 11.

³⁶ Ibidem.

dorobku i nadal będą dostarczać polskim dzieciom tłumaczenia kolejnych opowieści mistrza dziecięcej literatury, który jak sam mówi, pisarzem i to tak znanym na całym świecie, został zupełnie przez przypadek i nieco na złość krytykom.

Na przestrzeni czterdziestu lat wydano w Polsce zaledwie 3 tytuły dla dorosłych (*Cholonek...* był wydawany 3-krotnie). Jak wynika z wykresu 1, ukazało się też 21 utworów dla dzieci (w tym kilka z nich wznawianych nawet kilkukrotnie). Należy tu jeszcze nadmienić o trzech innych formach wydawniczych – jednym słuchowisku i dwóch książkach czytanych. Prac dokumentujących jedynie działalność Janoscha jako ilustratora było zaledwie dwie. W porównaniu z całym dorobkiem pisarza jest to zaledwie znikomy procent jego twórczości.

Podsumowanie

Nazwiska Janoscha na próżno szukać w *Nowej encyklopedii powszechnej PWN*, w *Wielkiej encyklopedii powszechnej*, a nawet w *Leksykonie pisarzy świata XX wieku*. W Polsce biografia Janoscha ukazała się dopiero w marcu 2015 roku, dzięki kilkuletnim staraniom dr A. Bajorek, adiunkta w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Jednak na całym świecie jego nazwisko, a właściwie artystyczny pseudonim, jest ogromnie popularny. W Polsce, mimo wydania bez mała trzydziestu prac pisarza, dla wielu jest jeszcze anonimowym artystą, o którym nic nie wiemy.

Kim zatem jest Janosch? Jest autorem powieści, gawędziarzem, poetą, rysownikiem, dramaturgiem i redaktorem, bowiem w latach 1984–1994 pod własnym nazwiskiem jako Horst Eckert redagował broszury „Der Heimatkreis Wollstein. Dargestellt durch Beiträge aus den Jahrbüchern Weichsel-Warthe”, pisma Stowarzyszenia Niemców dzielnic byłej pruskiej prowincji Posen – obecnie znajdującej się w Polsce w województwie wielkopolskim. Ale przede wszystkim to wielki filozof. To człowiek, który po wielu, nierzadko trudnych doświadczeniach, zawirowaniach i życiowych błędach, potrafił diametralnie zmienić swój dotychczasowy tryb życia.

Janosch powiedział kiedyś:

Być szczęśliwym to znaczy niczego nie potrzebować. Kto niczego nie potrzebuje, ten posiada wszystko. Dlatego nie obchodzi mnie, kiedy coś tracę. Jeżeli nie będziecie żyć jak ptaki, nie zrozumiecie, czym jest szczęście³⁷.

Tę filozofię życia przekazał w swoich książkach. Teraz tylko od nas samych zależy będzie czy wykorzystamy mądrość mistrza Janoscha, czy zagubimy się w szalonym pędzie do posiadania za wszelką ceną.

Rodzimi wydawcy nie rozpieszczali do tej pory polskich czytelników. W toku badań przeprowadzono analizę księgozawczą prac Janoscha wydanych w Polsce w latach 1974–2014, której wyniki zostały zamieszczone w tabeli 1. W badanym okresie ukazało się 45 edycji utworów Janoscha, wśród nich także prace tylko ilustrowane przez artystę oraz dokumenty dźwiękowe. Spośród 24 tytułów powieści i opowieści wydanych w Polsce (3 dla dorosłych i 21 dla dzieci) zdecydowana większość została

³⁷ G. B. Szewczyk, *W kręgu...*, s. 9.

opublikowana w jednym wydawnictwie Znak. Dotyczy to prawie wszystkich książek dla dzieci. Oficyn, w których ukazały się autorskie prace Janoscha, bądź też dzieła innych autorów, ale zawierające jego ilustracje było 8. Dość liczna była grupa redaktorów, redaktorów technicznych, korektorów oraz lektorów, liczyła 41 osób. Na czterdzieści dwie edycje tylko trzy nie zawierają danych o miejscu druku. Zaledwie 11 edycji było recenzowanych.

Tab. 1. Charakterystyka polskich edycji prac Janoscha

	Edycje dla dorosłych	Edycje dla dzieci	Edycje ilustrowane przez Janoscha	Dokumenty dźwiękowe	łącznie
Liczba tytułów	3	21	2	3	29
Liczba edycji	5	35	2	3	45
Liczba wydawców	3	3	2	2	10
Redaktorzy, redaktorzy techniczni, korektorzy, lektorzy	10	14	4	13	41
Ilustratorzy, redaktorzy graficzni	2	2	2	1	7
Liczba drukarń	4	6	1	–	11
Liczba edycji recenzowanych	5	6	–	–	11

Opracowanie własne.

Pozostaje tylko żywić nadzieję na kolejne tłumaczenia powieści dla dorosłych i historyjek o małych bohaterach. Świat już docenił wartość jego utworów, rozkochał w nich pokolenia małych Europejczyków, mieszkańców obu Ameryk, Azji i Afryki. Teraz pora na nas.

Bibliografia

- Bajorek A., *Heretyk z familoka. Biografia Janoscha*, Kraków 2015.
 Błaszczuk L., *Czy naprawdę ją znamy?*, „Guliwer” 2000, nr 3, s. 8.
 Illg J., *Dobry Janosch ze Śląska*, „Polityka” 2011, nr 41, s. 86.
 Illg J., *Janosch – Ślązak z Teneryfy*, „Gazeta Wyborcza” 1992, nr 172, s. 11.
 Oramus M., *Zadupie świata*, „Życie Warszawy” 1993, nr 296, dod., s. 5.
 Pachelska K., *Nowa książka Janoscha o Śląsku*, „Dziennik Zachodni” 2014, nr 199, s. 14.
 Smolorz D., *Panama leży nad Czarnawką*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 16.
 Smolorz M., *Ślązacy kopulują, władza się cieszy*, „Gazeta Wyborcza” 2011, nr 224, s. 16.
 Szewczyk G. B., *W kręgu faktów i zmyślenia*, „Śląsk” 2005, nr 7, s. 9.
 Wiatr M., *Powrót Janoscha*, „Dialog” 2011, nr 97, s. 15.
 Wieliński B. T., *Ballada o niegrzecznym Janoschu*, „Gazeta Wyborcza” 2005, nr 56, s. 17.
 Woźniakowski K., *Sowizdrzał ze swastyką*, „Życie Literackie” 1974, nr 28, s. 10.

The history of publishing translations of the works of Janosch in Poland

Abstract

The article presents the silhouette and artistic legacy of Janosch, and especially the works published in Poland, with particular emphasis on editorial and books knowledge aspects. It shows the versatility of his activities, not only as the author of the novels, but also a storyteller, poet, cartoonist, playwright and editor, and above all, a psychologist and philosopher. The overview of literary and artistic achievements of the artist has been grouped, clearly distinguishing his works aimed at adults and children, but also including sound documents, songs, books only illustrated by Janosch or edited by him. Chronological determinant was the first edition of the Janosch's book in Poland in 1974. In this study the author analyzed the book works of this German-speaking novelist, published in Poland in years 1974–2014. In the analyzed period 45 editions of Janosch's books were issued, among them works only illustrated by the artist and sound documents. The analysis was completed in 2014, when the last novel of Janosch was published on the domestic publishing market. The article is supplemented with a bibliography of Polish editions of books written by Horst Eckert, nickname Janosch.

Key words: Horst Eckert, Janosch, theory, bibliography, editing

Joanna Rosa

Public Library in Zielonki

Aneks

Polskie edycje książek Janoscha 1974–2014

Opisy zamieszczone w niniejszym spisie zostały sporządzone z autopsji w oparciu o normy: PN-N-01152.01 Opis bibliograficzny. Wydawnictwa zwarte oraz PN-85/N-01152/07 Opis bibliograficzny. Dokumenty dźwiękowe. Zgodnie z normą PN-85/N-01158 Skróty wyrazów i znaczeń w opisie bibliograficznym opracowano skróty wyrazów wykorzystywanych dla opisu bibliograficznego. Zastosowano podział według przeznaczenia dokumentów, na edycje dla dorosłych, edycje dla dzieci i książki jedynie ilustrowane przez Janoscha. Dokumenty dźwiękowe z zapisem jego utworów dla najmłodszych czytelników włączono do literatury dla dzieci. W obrębie poszczególnych gatunków zastosowano układ chronologiczny.

Literatura dla dorosłych

1. *Cholonek czyli dobry Pan Bóg z gliny* / Janosch ; z niem. przeł. Leon Bielas ; [oprac. graf. Andrzej Czeczot]. – [Katowice] : „Śląsk”, [1974]. – 265, [3] s.
2. *Cholonek czyli Dobry Pan Bóg z gliny* / Janosch ; z niem. przeł. Leon Bielas ; [rys. Andrzej Czeczot]. – [Katowice] : „Śląsk”, [1990] – [Wyd. 2]. – 259, [1] s.
3. *Polski blues* / Janosch ; tł. [z niem.] Jacek Mularski. – Bydgoszcz : „Limbus”, 1993. – 123, [5] s.
4. *Cholonek czyli dobry Pan Bóg z gliny* / Janosch ; z jęz. niem. przeł. Leon Bielas ; [rys. Ewa Satalecka]. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2011. – 247, [1] s.
5. *Szczęśliwy, kto poznał Hrdlaka* / Janosch ; przekł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2014. – 173, [1] s.

Literatura dla dzieci

6. *Ach, jak cudowna jest Panama: opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem wędrowali do Panamy* / Janosch; tł. Emilia Bielicka. – Kraków: Znak, Kraków: Signum, 1992. – [48] s.
7. *Ach, jak cudowna jest Panama : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem wędrowali do Panamy* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak” ; [Warszawa] : Porozumienie Wydawców, 2003. – [56] s.
8. *Idziemy po skarb : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem szukali szczęścia na ziemi* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2003.- [48] s.
9. *Poczta dla Tygrysa : opowieść o tym jak Miś i Tygrysek wynaleźli pocztę, pocztę lotniczą i telefon* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2003. – [48] s.
10. *Ach, jak cudowna jest Panama : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem wędrowali do Panamy* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak” 2004. – [52] s.
11. *Ach, jak cudowna jest Panama* [Dokument dźwiękowy] ; *Idziemy po skarb* ; *Poczta dla Tygrysa* / Janosch ; [transl. by Emilia Bielicka]. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, [2004].
12. *Dzień dobry, Świnko : opowieść o tym, jak Tygrysek pewnego dnia nie wrócił do domu* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2004. – 46, [2] s.

13. *Idziemy po skarb : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem szukali szczęścia na ziemi* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2004. – [44] s.

14. *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś : opowieść o tym, jak Tygrysek pewnego razu zachorował* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2004. – 46, [2] s.

15. *Pocza dla Tygryska ; [Dokument dźwiękowy] Ach jak cudowna jest Panama ; Idziemy po skarb* / Janosch ; przekł. Emilia Bielicka. – [Warszawa] : Zakład Nagrań i Wydawnictw Związku Niewidomych, [2004].

16. *Wielki bal dla Tygryska : opowieść o tym, jak Tygrysek pewnego razu obchodził urodziny* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2004. – [48] s.

17. *Ach, jak cudowna jest Panama : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem wędrowali do Panamy* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2005. – [50] s.

18. *Idziemy po skarb : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem szukali szczęścia na ziemi* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2005. – [44] s.

19. *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś : opowieść o tym, jak Tygrysek pewnego razu zachorował* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2005. – 46, [2] s.

20. *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś ; [Dokument dźwiękowy] Wielki bal dla Tygryska ; Dzień dobry Świnko* / Janosch ; tł. Emilia Bielicka. – Warszawa : Zakład Nagrań i Wydawnictw Związku Niewidomych, 2005.

21. *Miś i Tygrysek chodzą po mieście : opowieść o tym, jak Miś i Tygrysek pewnego razu wybrali się do miasta* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2005. – 45, [3] s.

22. *Tygrysek musi mieć rower : opowieść o tym, jak Tygrysek uczył się jeździć na rowerze* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2005. – 46, [2] s.

23. *Wielki bal dla Tygryska : opowieść o tym, jak Tygrysek pewnego razu obchodził urodziny* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2005. – 44, [4] s.

24. *Wszystkie moje kaczkki od A do Z : mój pierwszy notes* / Janosch ; przekł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2005. – [32] s.

25. *Wujek Puszkina, dobry niedźwiedź : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem odbywają wielką podróż, szukając wujka Puszkina* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : „Znak”, 2005. – 75, [5] s.

26. *Tygryskowa szkoła : Miś i Tygrysek uczą się czytać i liczyć* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2006. – [40] s.

27. *Świerszczyk Muzykant i Kret* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2006. – 36, [5] s.

28. *Żabi król* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2006. – 32, [4] s.

29. *A w Wigilię przyjdzie niedźwiedź* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2007. – 94, [2] s.

30. *Idziemy po skarb : opowieść o tym, jak Miś z Tygrysiem szukali szczęścia na ziemi* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2008. – [44] s.

31. *Ja ciebie wyleczę, powiedział Miś : opowieść o tym, jak Tygrysek pewnego razu zachorował* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2008. – 47, [1] s.

32. *Wielki atlas małego Tygryśka* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2008. – 39, [1] s.

33. *Ach, jak cudowna jest Panama : opowieść o tym, jak Miś z Tygrykiem wędrowali do Panamy* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : Wydawnictwo Znak, 2009. – [56] s.

34. *Miś i Tygrysek chodzą po mieście : opowieść o tym, jak Miś i Tygrysek pewnego razu wybrali się do miasta* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Wyd. 1, dodr. – Kraków : „Znak”, 2009. – 45, [3] s.

35. *Na pociechę coś pysznego : gotuj z Misiem i Tygrykiem* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2009. – 38, [2] s.

36. *Słownik obrazkowy Misia i Tygryśka* / Janosch ; przeł. Anna Kotarba. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2009. – 84, [4] s.

37. *Poczta dla Tygryśka : opowieść o tym jak Miś i Tygrysek wynaleźli pocztę, pocztę lotniczą i telefon* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2010 (wyd., 2003, dodruk). – [48] s.

38. *Panama : wszystkie opowieści o Misiu i Tygrysku* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2011. – 281, [6] s.

39. *Wigilia Misia i Tygryśka* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2012. – Wyd. 2. – 94, [2] s.

40. *Auto Ferdynand* / Janosch ; [przekł. D. Hartwich, E. Kozyra-Pawlak, P. Mras]. – [Wrocław] : Wydawnictwo Format, cop. 2013. – [12] s.

41. *Miś i Tygrysek idą do szkoły* / Janosch ; przekł. Emilia Bielicka, Anna Kotarba. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2014. – 235, [5] s.

42. *Miś, Tygrysek i nowi przyjaciele* / Janosch ; przekł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2014. – 229, [3] s.

43. *Panama* / Janosch ; przeł. Emilia Bielicka. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2014 – Wyd. 2. – 281, [7] s.

Janosch ilustratorem

44. *Janosch w Polsce : pierwsze książki dla dzieci (1960–1975) = Janosch in Polen : die ersten Kinderbücher (1960–1975)* / [tł. Joanna Bzdok, Elke Tyczyńska ; Górnośląskie Centrum Kultury w Katowicach]. – Katowice : Górnośląskie Centrum Kultury, 2003. – 64 s.

45. *Doktor Mama : encyklopedia zdrowia dziecka* / Cornelia Nitsch ; książka z ilustracjami Janoscha (Horsta Eckerta) pokolorowanymi przez Petrę Dorkenwald ; [przekł. Beata Kamińska]. – Poznań : Publicat Wydawnictwo, cop. 2011. – 303, [1] s.